

розробку маніпулятивних технологій впливу на людину та людські стосунки;

- жертвовності та конструктивності: психологічне знання має передбачати шляхи та засоби вдосконалення внутрішнього світу людини як Творіння Божого та суспільства як Царства Божого на Землі;
- психологічне пізнання внутрішнього світу особистості вже з самого початку постановки мети дослідження не є голим пізнанням, а доповнюється справді гуманним, позитивним, жертвовним та конструктивним ставленням до особистості. Основним мотивом професійно-пізнавальної діяльності психолога є не його самоствердження як фахівця у певній сфері знань, а мотив жертвовного служіння людині, суспільству та цивілізації. Віншому випадку, поле пізнання дає неповне, навіть неадекватне знання, бо любов є царською дорогою до людини.

Список використаних джерел

1. Євдокимов Павел. Этапы духовной жизни: От отцов-пустынников до наших дней: Пер. с франц. С.Зейденберга, М.Норданского. – М.: Свято-филаретовская московская высшая православно-христианская школа, 2003. – 232 с.
2. Євдокимов Павло. Незбагненна Божа любов: Пер. з франц. – К.: ДУХ і ЛІТЕРА, 2004, 2004. – 132 с.
3. Франкл В.Э. Основы логотерапии. Психотерапия и религия. – СПб: Речь, 2000. – 286 с.
4. Фрейд З. О клиническом психоанализе: Избранные сочинения. – М.: Медицина, 1991. – 288 с.
5. Шпідлік Томаш, Гаргано Іночензо. Духовність грецьких і східних отців; Пер. з італ. Я.Приріз, Р.Паранько. – Львів: Свічадо, 2007. – 144 с. (Серія: Логос).
6. Юнг К.Г. Сознание и бессознательное: Сборник; Пер. с англ. – СПб: Университетская книга, 1997. – 544 с.

It is stated that one of the constituents of personality's sphere of human being is spirituality which is independent from the mental though it interacts with it, properly influencing on all the aspects of personality without exception. It is asserted that personality can supersede the spiritual. The principle of supplementation, the unity of psychological cognition and humane attitude to personality as an object of investigation are formed.

Key words: the spiritual, personality, paradigm, mentality, somatics, principle of supplementation.

Отримано: 4.03.2010

Психолого-педагогічні умови формування лідерських якостей підлітків

У дослідженні визначено психолого-педагогічні умови, що сприяють формуванню лідерських якостей підлітків. На констатувальному етапі дослідження було проведено діагностику рівнів сформованості лідерських якостей підлітків із застосуванням методики соціометрії, методики КОЗ, методики спостережень. На формувальному етапі дослідження було розроблено і впроваджено експериментальну технологію формування лідерських якостей підлітків в умовах дитячого оздоровчого табору, яка передбачала реалізацію в комплексі визначених нами психолого-педагогічних умов.

Ключові слова: лідер, лідерство, лідерські якості, особистісно орієнтований виховний процес, методика соціометрії, методика КОЗ, методика спостережень.

В исследовании определены психолого-педагогические условия, способствующие формированию лидерских качеств личности подростков. На констатирующем этапе экспериментальной работы была проведена диагностика уровней сформированности лидерских качеств подростков с применением методики социометрии, методики КОС, методики наблюдений. На формирующем этапе исследования была разработана и внедрена экспериментальная технология формирования лидерских качеств подростков в условиях детского оздоровительного лагеря, которая предусматривала реализацию в комплексе выявленных психолого-педагогических условий.

Ключевые слова: лидер, лидерство, лидерские качества, личностно ориентированный воспитательный процесс, методика социометрии, методика КОС, методика наблюдений.

Постановка проблеми. Створення нових політичних, соціально-економічних відносин у суспільстві певним чином залежить від того, наскільки кожна людина займає активну життєву позицію, готова до участі в демократичному управлінні суспільством, є лідером свого життя.

Зміна пріоритетів у нашому суспільстві, де головною цінністю є людина, вимагає від сучасної освіти системного, новаторського психолого-педагогічного забезпечення виховного процесу, який ґрунтується на демократичних засадах, принципах особистісно орієнтованої взаємодії. Сучасна психологічна наука є носієм ціннісної реалії щодо розвитку лідерських якостей, які відображають

психологічні й соціальні особливості самоствердження молоді в суспільстві.

Сучасні дослідження проблеми лідерства доводять, що лідером стає людина, яка наділена лідерськими якостями, що може реалізовуватися у відповідних ситуаціях, але в науковій психолого-педагогічній та науково-методичній літературі в достатній мірі не розроблені технології формування лідерських якостей у виховному процесі. Отже, існує об'єктивна потреба в лідерстві, тому проблема формування лідерських якостей підлітків у виховному процесі є актуальною.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми лідерства засвідчив, що існують різні точки зору щодо сутності цього поняття і підходів до його дослідження. Проте дослідники виокремлюють лише один з аспектів лідерства. Так, Б.Паригін трактує лідерство як один з процесів організації та управління малої соціальної групи, яка сприяє досягненню групових цілей в оптимальний термін і з оптимальним ефектом [2]. І.Бех, Р.Кричевський визначають лідерство як вплив на групу, що спонукає її членів до досягнення спільної мети [1]. І.Валер, Ф.Массарик трактують лідерство як міжособистісну взаємодію, яка виявляється в конкретній ситуації за допомогою комунікативного процесу і спрямована на досягнення цілей [5]. Прибічники "теорії рис" (М.Вебер, Л.Бернард, К.Берд) вважають, що людину роблять лідером певні психологічні якості та риси [3]. Зокрема, К.Берд виділив 79 "лідерських рис", але вони не склали єдиний стабільний комплекс рис лідера, адже рідко вдається знайти збіг "рис" у лідерів від ситуації до ситуації [4]. Прихильники ситуаційного підходу Ф.Фідлер, Т.Мітчел, Р.Хаус вважають, що ефективність лідерства визначається відповідністю якостей лідера й особливостями його поведінки у ситуації [2].

Отже, загальної теорії лідерства поки що не існує. Узагальнивши різні визначення та підходи, ми під поняттям "лідерство" розуміємо стосунки домінування і підпорядкування, впливу в системі міжособистісних стосунків у групі, які призводять до поставленої мети. Лідером є член групи, за яким вона визнає перевагу в статусі і надає право приймати рішення в значущих для неї ситуаціях; він здатний виконувати центральну роль в організації спільної діяльності і регулювати взаємостосунки в групі, а також, завдяки своїм особистісним якостям має переважний вплив на членів групи.

Проблеми виховання лідерів, створення умов для розвитку лідерських здібностей та формування соціально активної особистості розглядали в своїх дослідженнях, зокрема такі відомі психологи:

Л.Божович, Л.Виготський, Д.Ельконін, І.Кон, С.Походенко. Вчені наголошують, що саме в підлітковому віці акти самосвідомості: самопізнання, самооцінка, саморегулювання, самоствердження стають провідними потребами особистості підлітка. Отже, в підлітковому віці формуються риси, які забезпечують ефективне лідерство: цілеспрямованість, самостійність, наполегливість, самоствердження.

Мета статті полягає у вивченні рівня лідерських якостей підлітків та виявленні психолого-педагогічних умов ефективного формування цих якостей в процесі виховної роботи.

Беручи до уваги психологічні особливості підліткового віку і дослідження особистісних рис лідера, ми вважаємо доцільним виокремити якості, які забезпечують ефективне лідерство підлітків: упевненість в собі, наявність волевих якостей, прагнення до самоствердження та самореалізації, вплив на інших, оригінальне, творче мислення, комунікативні та організаторські здібності, уміння приймати правильне рішення у непередбачених ситуаціях, готовність брати на себе відповідальність.

Формування лідерських якостей підлітків відбувається у процесі виховання, де виховання – це процес цілеспрямованого управління формуванням і розвитком особистості відповідно до вимог суспільства. Під формуванням ми розуміємо якісні й кількісні зміни у психіці індивідуума, які забезпечують накопичення лідерського потенціалу особистості, що виражається в ускладненні когнітивних психологічних структур, розвитку здатності до самоврядування, зростанні активності й удосконаленні мотивацій до лідерства. Організація виховного процесу, який визначається як закономірна, послідовна, безперервна зміна моментів розвитку взаємодіючих суб'єктів, передбачає створення необхідних психолого-педагогічних умов, завдяки яким стане можливим формування лідерських якостей підлітків. Психолого-педагогічні умови не виступають цілісною системою формування певних якостей особистості. Натомість реалізація психолого-педагогічних умов, як зовнішніх чинників, під впливом яких у підлітків виникають внутрішні суперечності, дозволяє спрямувати процес виховання на формування лідерських якостей [6].

Нами було визначено такі психолого-педагогічні умови формування лідерських якостей: урахування особливостей і розвиток мотивації лідерства підлітків; забезпечення цілеспрямованого розвитку лідерських якостей підлітків шляхом організації колективу-команди; створення стимулюючого і розвивального середовища на основі використання інтерактивних форм роботи

(колективні творчі справи, рольові та ділові ігри); створення позитивної емоційної атмосфери, що передбачає творче спілкування і партнерську взаємодію підлітків.

На констатувальному етапі експериментальної роботи нами було проведено діагностику рівнів сформованості лідерських якостей підлітків. Дослідження було проведено в дитячому оздоровчому таборі “Буревісник” серед дітей 12-14 років (24 особи) у 13 загоні, що був визначений як експериментальна група, і серед дітей такого ж віку й в такій ж кількості у 14 загоні (контрольна група). У цих групах було проведено констатувальний експеримент.

Використовувались наступні методики:

Методика соціометрії – це інструмент для вивчення системи міжособистісних взаємозв'язків між членами колективу в процесі їх безпосереднього спілкування, що дозволяє виділити лідерів, наближених до них, відторгнених та ізольованих. Соціометричний критерій – це запитання, які задавалися всім членам групи. Дані, отримані за допомогою соціометричного опитування, дозволили мати реальне уявлення про характер і напрямки міжособистісних взаємин у колективі, а також виміряти соціальний статус кожної особистості у соціальній структурі групи.

Методика КОЗ (оцінка комунікативних і організаторських здібностей), за допомогою якої ми визначали рівень комунікативних та організаторських здібностей підлітків. Тест КОЗ складається з 40 питань, відповіді на які були “так” чи “ні”. Кількість балів підраховувалась відповідно до наведеного в методиці ключа, тобто під час обробки результатів співставлялися відповіді дітей з дешифратором і підраховувалась кількість співпадань окремо по комунікативним і організаторським здібностям.

Методика спостережень, під час якої ми виокремили такі компоненти лідерських якостей з визначенням у них ознак, які, на нашу думку, забезпечують ефективне лідерство підлітків й умовно розподілили їх на: *мотиваційний* (впевненість в собі, прагнення до самоствердження і самореалізації); *емоційно-вольовий* (урівноваженість, емоційно-позитивне самопочуття, наявність вольових якостей); *особистісний* (вплив на інших, оригінальне, творче мислення); *діловий* (уміння приймати правильне рішення у непередбачених ситуаціях, готовність брати на себе відповідальність, уміння та навички організаторської роботи).

За результатами констатувального експерименту (метод соціометрії) були отримані наступні дані (табл. 1):

Таблиця 1

Статус особистості в групі

Показники	Контрольна група	Експериментальна група
Високий	12,5 %	8,3 %
Достатній	25 %	12,5 %
Середній	45,8 %	37,5 %
Низький	16,7 %	41,7 %

Аналіз отриманих даних свідчить про наявність невеликого відсотка лідерів у контрольній групі (12,5 %) та ще меншого в експериментальній групі (8,3 %). Це так звана “зона зірок”. До так званої “зони наближених” до лідерів, увійшло 25 % осіб в контрольній групі та всього 12,5 % – в експериментальній. Середній показник мають особи, які увійшли в “зону знехтуваних”. Це – 45,8 % осіб в контрольній групі та 37,5 % в експериментальній. Дані дослідження виявили осіб в обох групах, які не отримали жодного вибору. Вони потрапили в “зону ізольованих” (41,7 % в експериментальній групі та лише 16,7 % – в контрольній).

Застосовуючи соціометричний параметр – “індекс групової згуртованості”, ми отримали наступні результати (табл. 2):

Таблиця 2

Групова згуртованість

Контрольна група	Експериментальна група
8,3 % (кількість взаємних виборів – 6)	8,3 % (кількість взаємних виборів – 6)

Отже, показник групової згуртованості в обох групах однаково низький.

На етапі констатувального експерименту застосовувалася методика

КОЗ (оцінка комунікативних та організаторських здібностей)

Отримані дані представлені в табл. 3:

Таблиця 3

Бали	Контрольна група		Експериментальна група	
	Комунікативні здібності	Організаторські здібності	Комунікативні здібності	Організаторські здібності
5	16,6 %	12 %	20,8 %	20,8 %
4	8,3 %	8,3 %	4,1 %	16,3 %
3	20,8 %	4,1 %	12,5 %	4,1 %
2	8,3 %	16,6 %	20,8 %	16,3 %
1	4,6 %	59 %	41,8 %	42,5 %

На основі даного дослідження ми виявили, що найвищий бал "5", який відповідає високому рівню розвитку комунікативних та організаторських здібностей, отримали в контрольній групі 16,6 % та 12 % дітей, в експериментальній – 20,8 % і 20,8 %. Ці діти швидко орієнтуються в новій ситуації, вільно спілкуються, приймають самостійні рішення, мають навички організації різноманітних ігор, конкурсів, але ж відсоток таких дітей порівняно невисокий. Бал "4" вказує на достатній рівень розвитку комунікативних і організаторських здібностей. Його отримали в контрольній групі за обома показниками 8,3 % осіб, а в експериментальній – 4,1 % і 16,3 %. Ці підлітки проявляють ініціативу в спілкуванні, постійно намагаються розширити коло знайомств, беруть активну участь в організації заходів. Підлітки, які отримали бал "3" мають середній рівень розвитку досліджуваних здібностей. Вони лише інколи виявляють інтерес до спільної діяльності, соромляться висловити свою думку, не мають організаторських навичок, проте мають шанс на розвиток свого потенціалу. Таких в контрольній групі 20,8 % та 4,1 %, тоді як в експериментальній – 12,5 % та 4,1 %. Діти, які отримали бал "2" мають рівень нижчий середнього – вони не прагнуть до спілкування, почувають себе некомфортно в новій ситуації, погано адаптуються в новому колективі, важко переживають образи – в контрольній групі по комунікативним здібностям таких дітей менше, ніж в експериментальній, лише 8,3 %, порівняно з 20,8 %, а за організаторськими здібностями вони знаходяться майже на одному рівні – 16,3 % та 16,6 %. На низькому рівні розвитку досліджуваних здібностей (бал "1") знаходяться лише 4,6 % (комунікативні здібності) в контрольній групі, проте в цій групі 59 % дітей, в яких серйозні проблеми з організаторськими здібностями. В експериментальній групі – 41,8 % підлітків з низькими комунікативними здібностями та 42,5 % з низькими організаторськими здібностями.

Беручи до уваги особливості підліткового віку і дослідження особистісних рис лідера, ми, використовуючи метод спостереження, виявили ознаки лідерства і визначили сформованість лідерських якостей (табл. 4):

Таблиця 4

Сформованість лідерських якостей

Показники	Контрольна група	Експериментальна група
Високий	16,6 %	4,3 %
Достатній	29,1 %	20,8 %
Середній	33,3 %	41,6 %
Низький	21 %	33,3 %

За результатами дослідження виявлено низький рівень сформованості лідерських якостей у 33,3 % дітей в експериментальній групі та 21 % в контрольній. Цей рівень свідчить про слабко виражені лідерські якості. Характерними ознаками цього рівня є: сором'язливість, невпевненість у собі, слабка сила волі, відсутність інтересу, творчих ідей, погане пристосування до нових умов, низький рівень самовираження, швидке відмовлення від цілі, якщо існують перепони. Такі діти майже ніколи не стають лідерами. Середній рівень сформованості лідерських якостей показали 41 % осіб в експериментальній групі та 33,3 % в контрольній групі. Характерними ознаками цього рівня є: недостатня впевненість в собі, слабке прагнення до самореалізації, емоційна нестабільність; підлітки майже не приймають самостійних рішень, у них недостатня сила волі, щоб досягти мети. Такі діти мають слабкий потенціал, щоб стати лідером. Достатній рівень сформованості лідерських здібностей виявили 20,8 % в експериментальній групі та 29,1 %. Характерними ознаками цього рівня є: впевненість у собі, урівноваженість, достатня стійкість до нових умов, самокритичність, але не завжди, здатність до творчого мислення, часткова незалежність, відповідальність, надійність, але не в критичних ситуаціях. Такі діти мають потенціал, щоб стати лідерами, але не завжди цього досягають. Високий рівень сформованості лідерських здібностей в контрольній групі – 16,6 % і всього 4,3 % – в експериментальній. Ознаки цього рівня свідчать про яскраво виражені лідерські якості: впевненість у собі, сильна сила волі, оригінальне, творче мислення, самокритичність, надійність, ініціативність, здатність долати будь-які труднощі задля досягнення мети, легке пристосування до будь-яких умов, наявність навичок організаторської роботи. Такі діти – справжні лідери.

На формуальному етапі дослідження, що проводився серед дітей 13 загону (експериментальна група – 24 особи), нами було розроблено і впроваджено експериментальну технологію формування лідерських якостей підлітків, яка передбачала реалізацію в комплексі психолого-педагогічних умов: урахування особливостей і розвиток мотивації лідерства підлітків; забезпечення цілеспрямованого розвитку лідерських якостей підлітків шляхом організації колективу команди; створення стимулюючого і розвивального середовища на основі використання інтерактивних форм роботи; створення позитивної емоційної атмосфери, що передбачає творче спілкування і партнерську взаємодію підлітків.

Засобами реалізації формування лідерських якостей нами було обрано інтерактивні форми і методи роботи – ділові й рольові ігри, наприклад, "Якби я був мером", "Лідер", "словесний волейбол";

колективні творчі справи; театралізовані інсценізації, дискусії, вечори запитань і відповідей; конкурси, змагання. Такі форми і методи виховної роботи сприяли зміцненню групової згуртованості, сприяли партнерській діалогічній співпраці, виявили готовність підлітків до взаємної підтримки і допомоги. Підлітки набували умінь працювати в групі, вчилися толерантному спілкуванню, відповідальності, здатності впевнено виявляти свої здібності. До сором'язливих, пасивних дітей застосовувався індивідуально-особистісний підхід, ми проводили неформальні, довірливі бесіди, під час яких обговорювали проблеми; намагалися виявити інтереси таких дітей, допомогти подолати невпевненість у собі, повірити в свої сили, зацікавити їх і залучати до активної творчої роботи в колективі, допомогти довести, що вони можуть займати гідне місце в колективі.

Після впровадження експериментальної технології нами було повторно продіагностовано рівень сформованості ознак лідерства у підлітків експериментальної і контрольної груп.

Результатом формувального експерименту є достовірна різниця між рівнями сформованості ознак лідерства в експериментальній групі і контрольній групі.

Метод соціометрії (табл. 5):

Таблиця 5

Статус особистості в групі

Показники	Контрольна група	Експериментальна група
Високий	12,5 %	29,1 %
Достатній	25 %	29,1 %
Середній	41,6 %	25 %
Низький	20,9 %	16,8 %

Дані таблиці свідчать про суттєве підвищення соціального статусу особистості в експериментальній групі. Лідерів збільшилося з 8,3 % до 29,1 %, наближених до них збільшилося з 12,5 % до 29,1 %. В “зоні ізольованих” в експериментальній групі зменшилось з 41,5 % до 16,8 % підлітків, натомість показники в контрольній групі майже не змінилися, а ще відзначились зростанням відсотка “ізольованих” підлітків з 16,7 % до 20,9 %.

Застосовуючи соціометричний параметр – “індекс групової згуртованості”, ми отримали після формувального експерименту наступні результати (табл. 6):

Таблиця 6

Групова згуртованість

Контрольна група	Експериментальна група
13,8 % (виборів 10)	20,8 % (виборів 15)

Отже, завдяки запровадженій нами технології, групова згуртованість покращилась в експериментальній групі з 8,3 % до 20,8 %, тоді, як в контрольній групі цей показник зріс з 8,3 % до 13,8 %.

Після впровадження експериментальної технології нами було проведено діагностику за методикою КОЗ (табл. 7):

Таблиця 7

Бали	Контрольна група		Експериментальна група	
	Комунікативні здібності	Організаторські здібності	Комунікативні здібності	Організаторські здібності
5	16,6 %	16,6 %	33,3 %	29,1 %
4	8,3 %	8,3 %	25 %	20,8 %
3	20,8 %	8,3 %	20,8 %	12,5 %
2	29,1 %	16,6 %	16,6 %	20,8 %
1	25,2 %	50,2 %	4,3 %	16,8 %

Отже, завдяки спеціально організованій, різноманітній за змістом діяльності, ми маємо позитивну динаміку сформованості комунікативних і організаторських здібностей в експериментальній групі. В контрольній групі показники цих здібностей майже не змінилися.

На завершальному етапі формувального експерименту ми проаналізували наші спостереження й отримали наступні результати (табл. 8):

Таблиця 8

Сформованість лідерських якостей

Показники	Контрольна група	Експериментальна група
Високий	20,8 %	25 %
Достатній	25 %	16,6 %
Середній	45,8 %	54,1 %
Низький	8,4 %	4,3 %

Отже, в результаті формувального експерименту змінилися в позитивний бік показники сформованості лідерських якостей підлітків експериментальної групи. На високому рівні такі якості виявилися у 25 % підлітків (до експерименту – 4,3 %), на достатньому рівні у 16,6 % (до – у 20,8 %), на середньому рівні 54,1 % (до – 41,6 %), на низькому рівні 4,3 % (до – 33,3 %).

Висновки. Проведене нами дослідження дає певну можливість вирішувати питання формування лідерських якостей підлітків у виховному процесі. Було створено умови для самоствердження, самореалізації підлітків, вияву їхніх здібностей, формування

творчого мислення. Організуючи різноманітні творчі заходи, ми в такий спосіб створювали розвивальне і стимулююче середовище, з доброзичливими відносинами, враховуючи інтереси і бажання підлітків, їх здібності. Підлітки набували впевненості, відповідальності, вмінь і навичок організаційної роботи, комунікації, самостійності, творчого розвитку. Отже, подальшого дослідження потребують питання формування лідерських якостей в дітей різного віку, психолого-педагогічні умови реалізації прагнення дітей різного віку до лідерства, удосконалення технологій формування лідерських якостей.

Список використаних джерел

1. Кулініч І. Психологія управління / І. Кулініч. – К.: Знання, 2008. – 292 с.
2. Москаленко В. Соціальна психологія / В. Москаленко. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
3. Татенко В. Типологія лідерства / В. Татенко // Психолог. – 2006. – № 34. – С. 12-14.
4. Циба В. Системна соціальна психологія / В. Циба. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 328 с.
5. Шалагінова Л. Психологія лідерства / Л. Шалагінова. – СПб.: Речь, 2007. – 464 с.
6. Ягоднікова В. Виховання лідерів / В. Ягоднікова // Виховна робота в школі. – 2009. – № 10. – С. 2-36.

In research certainly psychologo-pedagogical terms which are instrumental in forming of leaders qualities of teenagers. On the establishing stage of research diagnostics of levels of formed of leaders qualities of teenagers was conducted with the use of method of sotsyometry, methods of communicative-organizational capabilities method of supervisions. On the forming stage of research it was developed and inculcated experimental technology of forming of leaders qualities of teenagers in the conditions of child's health camp, which foresaw realization in the complex of psychology-pedagogical terms certain by us.

Key words: leader, leadership, leader's qualities, personal oriented bringing up process, method of sotsyometry, method of communicative and organizational capabilities, method of supervision.

Отримано: 9.03.2010

Критерії прояву феномена дружби в підлітковому віці

У статті розглядається підліткова дружба, як підлітки розуміють феномен дружби, а також якими критеріями вони керуються при виборі друзів.

Ключові слова: підліток, симпатія, дружба.

В статье рассматривается подростковая дружба, как подростки понимают феномен дружбы, а также какими критериями они руководствуются при выборе друзей.

Ключевые слова: подросток, симпатия, дружба.

Постановка проблеми. Підлітковий вік схожий на міст між дитинством та юністю, між незрілістю та зрілістю, по якому кожний повинен пройти, перш ніж стати відповідальною і творчою дорослою людиною. Ця особливість проявляється в фізичному, розумовому, моральному, соціальному та духовному розвитку особистості

Як пише дослідник психологічних проблем підліткового віку Т. Драгунова, що у підлітка, в цьому віці, виникають нові потреби, інтереси, прагнення, переживання, вимоги до дорослих і товаришів, а також формуються цінності, які більш зрозумілі і близькі одноліткам, ніж дорослому. Тому спілкування з дорослими вже не може цілком задовольнити потребу у спілкуванні з товаришами [2].

Адже під впливом на особистість підлітка друзів, товаришів, однолітків і соціального середовища відбувається його ідентифікація. Усвідомлений вибір друзів з численного числа знайомих і товаришів стає можливим для підлітка завдяки новій формі інтелектуальної діяльності – мислення в поняттях.

Поява узагальнених понять призводить до формування у свідомості дитини ідеалів і, перш за все, ідеалів дружби і друга. Відповідно до цих ідеалів підлітки намагаються знайти собі друзів. Отже, для розуміння розвитку особистості сучасного підлітка важливо досліджувати не тільки особливості розвитку дружніх стосунків дітей, а й прояснити особливості прояву підлітками феномена дружби та критерії, за якими вони обирають собі друзів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З кінця 19 століття і до сьогодні до феномена підліткової дружби виявляють інтерес представники різних психологічних галузей і течій, а саме такі, як: